

Püspököske-választás Mallorcán

Miklós a keleti (bizánci) egyház legtiszteltebb szentje, nem hiányozhat az ikonosztázokról. Tisztelete a IX. századtól kezdve Itáliából kiindulva az egész Nyugaton is elterjedt és mély gyökeret vert. Szinte teljesen profanizálva, de valami máig megmaradt az emlékéből — e tekintetben Magyarország még hagyományőrzőnek számít csokimikulásaival és aranyozott virgácsaival. Gyermekkoromban Mikulás (és krampusz) is dukált az ünnephez, legalábbis otthon — mert az iskolában a kettős nevelés jó példájaként Téalapót kellett várunk. Mára bevásárlóközpontok gyermekvevő-csalogatójává vált a vattaszakáll, a vattaszegélyes süveg és a piros bunda. Hogy mi minden pusztult el egy-két nemzedék alatt a hallatlanul gazdag népi Miklós-ünnepből, Bálint Sándor Ünnepi kalendáriuma érzékletesen megmutatja. A miklósolásnak sok helyütt voltak egyházas, illetve az egyháziasságot játékosan kiforgató vonásai: a püspöki ornátus, a tréfás gyóntatás, katekizálás és más szertartásutánezatok. A vallási néprajz jeles kutatója leírja a gyermekpüspök-választás középkori paraliturgikus szokását is, amely Aprószentek — a szubdiákonusok és a diákok ünnepe — helyett, mivel a karácsony nyolcadát megzavaró „groteszkzajos” ünnepelésben a római Saturnalia szelleme élt tovább, „a XIII. századtól kezdve a diákok, köztük a *clerici vagantes* védőszentjének, Miklósnak napjához kapcsolódott.”

Gazdag lehetett a Miklós-napi liturgikus drámai hagyomány is. (Egy 1200 körül, Normandiában keletkezett kézirat verses Szent Miklós-játékciklusából a Schola Hungarica lemezén hallhatunk három darabot.) A középkori Katalóniában és Mallorcán viszont magát a püspöki liturgiát végezték a gyermekek, mint azt Higini Anglès, a gregorián neves kutatója is leírja a középkori Katalónia zenéjéről írt, 70 éve megjelent könyvében. A katalán ordináriuskönyvek (consueták) részletesen s teljes komolysággal, a játékosság legcsekélyebb jele nélkül szabályozzák a „gyermekpüspök (*episcopellus, episcopulus puerorum, episcopus parvulorum*) választását”, ahogy az ünnepet nevezik.

A „szertartás” fontosságát jelzi, hogy pl. Palma de Mallorca székesegyházának 1516-os consuetája (Consueta de sanctis) —melybe a szent nevét viselő fiatal tudós barátom kedvéért nemrégiben lapoztam bele a káptalani levéltárban— a lehető legpontosabban meghatározza a gyermekpüspökválasztás különböző kalendáriumi eseteit: „ha Szent András nyolcadnapja [ez szabályosan XII. 7-e lenne] anticipáltatik Szent Miklós ünnepe elé [tehát 5-ére], a halottas matutínium és laudes elmondása után azonnal jöjjenek a gyerekek beöltözve ...; ha viszont a mondott nyolcadnap nem anticipáltatik, akkor a halottas matutínium harmadik nokturnusának elmondása után, mielőtt a laudes elkezdődnék, jöjjenek az említett gyerekek ...; ha Szent Miklós zsolozsmája átkerül hétfőre az ádventi vasárnap miatt, a püspököske-választás és a Szent Miklós-templomhoz vezetett körmenet nem kerül át, hanem szombaton történik a Mária-kiszolozsma vesperása előtt.”

Az ordinárius-bejegyzést fordító Földváry Miklós szerint az aprólékos szabályozásnak az lehetett az oka, hogy állandó időpontra kerüljön — nyilván a liturgikus kalendárium részleteihez nem értő, de a látványosságról lemaradni nem akaró köznépkedvéért: a gyermekesereglet végezte liturgia ugyanis nem maradt a templom falai között, hiszen processzióban keresték föl a középkori városfal közelében levő Szent Miklós-templomot.

A gyermekek (*pueri*) a halottas matutínium és laudes után vagy ezek között beöltözve vonultak a sekrestyéből a kórusba, s megválasztották a püspököcskét (*episcopellus*). A *Te Deum* alatt vesperásra szól a harang. A püspököcske áldása után ő és kísérői visszatérnek a sekrestyébe. Közben elvégeztetik Szűz Mária kiszolozsmájának vesperása. Miközben a karimát végzők a kórusból kivonulnak, hogy a Szent Miklós-oltárnál elmondják a Magnificatot, a püspököcske *ministereivel* és előénekesivel együtt processzióban kijön a sekrestyéből, és szintén a Szent Miklós-oltárhoz vonul. Ott állnak a vesperás végéig. Ő adja az áldást: „*Adiutorium nostrum in nomine Domini.*” A kórus válaszol: „*Qui fecit caelum et terram.*” A püspököcske mondja: „*Sit nomen Domini benedictum*”, közben a homlokát kereszttel jelöli meg. A kórus: „*Ex hoc nunc et usque in saeculum.*” Miközben a püspököcske mindenfelé keresztet vet, ezt mondja: „*Benedicat vos omnipotens Deus, Pater et Filius et Spiritus Sanctus.*” A kórus: „*Amen.*” Ezután a püspököcske a *ministereivel* körmenetre indul, s előénekesei *cantilénáikat* éneklik: a *Sancte praesul Nicolae assis praestolantibus*-t és a *Magne pater Nicolae* himnuszt. A *consueta* leírja a körmenet útvonalát, amelyet — mivel a középkori városszerkezet lényegében érintetlen maradt s az utcanevek sem igen változtak —, ma is pontosan követni tudunk. A Szent Miklós-templomba bevonulva a főoltár előtt fennhangon éneklik az *O Christi pietas* antifónát. Két diakonus vagy áldozópap (kereszt előtt gyertyatartókat víve) az oltár előtt az *Ora pro nobis beate Nicolae* verzikulust, a püspököcske pedig az oltárnál a *Deus qui beatum Nicolaum* könyörgést mondja. A *Per Christum Dominum nostrum* után áldást oszt, majd a processzió a templom másik kapuján vonul ki, hogy egy másik útvonalon térjen vissza a katedrálisba. A kapu előtt térdet hajtva kezdik a *Salve Regina* antifónát. Antifónákat énekelve lépnek be a templomba, s a kóruson átvonulva Szűz Mária nagyobb oltárához járulnak. Itt ér véget a körmenet. A gyertyatartót vivő diakonusok vagy áldozópapok az *Ora pro nobis Sancta Dei Genitrix* verzikulust mondják, a püspököcske pedig az oltárnál a *Gratiam tuam* könyörgést. Így fejezi be: „*Per eundem Christum Dominum nostrum.*” Az előénekesek válasza: „*Amen.*” A püspököcske áldása után mind bevonulnak a sekrestyébe, Szűz Mária-kanciókat énekelve.

A gyermekpüspök-választást 1543-ban betiltották. A liturgikus reformok után használaton kívül került könyv elején mint elborzasztó példára utal rá egy bejegyzés. Hogy liturgikus abúzus volt-e e szokás, ne vitassuk. A kora újkori racionalizmus előszele mindenestre „sikerrel” fújta el. Veszteség!